

ЗАРЯДОВІ ЗАЛЕЖНОСТІ АКТИВАЦІЙНИХ ІНТЕГРАЛІВ $(n\gamma)$ - ТА $(n\beta)$ – КОМПОНЕНТ ПОТОКУ НЕЙТРОНІВ ІЗ КОНВЕРТОРІВ “ГАММА -КВАНТ-ФОТОНЕЙТРОН”

М.В. Стець, Д.І. Сікора, М.В. Гошовський, Г.Ф. Пітченко, Й.Й. Гайніш

Інститут електронної фізики Національної академії наук України,
88016, м. Ужгород, вул. Університетська, 21

Приведено експериментальні дані зарядових залежностей активаційних інтегралів $(n\gamma)$ - та $(n\beta)$ – компонент потоку нейтронів для конверторів “ γ -квант-фотонейтрон” модульного типу (матеріали конверторів: D_2O , Be, Fe, Zn, Se, Mo, Cd, In, Sb, Te, I, W, Hg, Pb), та фону прискорювача мікротрона М-30. Експеримент здійснено в інтервалі енергій прискорених електронів 14-24 МеВ. Для визначення активаційних інтегралів $(n\gamma)$ та $(n\beta)$ – компонент потоку нейтронів здійснено опромінення та гамма-спектрометрію активаційних детекторів Al, Si та Mn.

Проблематика. На величину, спектральний склад та просторовий розподіл потоків вторинного випромінювання електронних прискорювачів (в першу чергу гальмівних гамма-квантів та нейтронів) одночасно діють багато факторів, зокрема: величина струму прискорених електронів, максимальна енергія гальмівного випромінювання (котра визначається енергією E_e прискорених електронів), тип матеріалу (атомний номер Z), форма, розміри, маса конструктивних матеріалів, тощо[1-3]. В задачах нейтронно-активаційного аналізу елементного складу речовини, та радіаційних дослідженнях, де використовуються нейтрони, важливе значення мають знання певних інтегральних характеристик фотонейтронних конверторів (вузлів, в яких відбувається конверсія гальмівного гамма-кванта у фотонейтрон), зокрема: потоків нейтронів: теплової (n,γ) – компоненти повного спектру нейтронів; резонансної $(n\gamma)$ – компоненти повного спектру нейтронів;-швидкої $(n\beta)$ – компоненти повного спектру нейтронів; оцінка “жорсткості” (вмісту більш енергетичної компоненти в повному спектрі нейтронів)

потоку нейтронів. В певній мірі проблематика цієї цікавої предметної області вже розглядалась в [5,6,10], де розглядались і отримані експериментальні результати.

Зараз ми приведемо дані для порівняльної оцінки зарядових залежностей активаційних інтегралів $(n\gamma)$ – та $(n\beta)$ – компонент потоку нейтронів із конверторів “ γ -квант-фотонейтрон” модульного типу (матеріали конверторів: D_2O , Be, Ti, Fe, Zn, Se, Mo, Cd, In, Sb, Te, I, W, Hg, Pb), та нейтронного фону мікротрона. Знання зарядових залежностей (залежностей значень активаційних інтегралів від значень заряду матеріала конвертора) має самостійне значення, позаяк заряд є важливим параметром в ядернофізичних процесах [4].

Експеримент. Експеримент здійснено для енергій прискорених електронів 14,71; 17,51; 18,21; 19,41; 23,92 МеВ на мікротроні М-30 ІЕФ НАН України.

Активаційні інтеграли визначались гамма-спектрометрично. Вимірювання наведеної гамма – активності АД виконувались на GE(Li) – детекторах різних типів ДГДК, та аналізаторі NTA – 512В. Для визначення дози електронів Д

використовувався монітор вторинної емісії електронів.

Кількісно значення активаційного інтегралу визначалось із виразу $\Pi_d = [f\sigma]$,

$$de[f_n\sigma] = \Delta S \left(\frac{N_a}{M} \cdot c \cdot K \cdot \Theta \cdot n \cdot \varepsilon \frac{\Omega}{4\pi} \cdot \beta \cdot \Pi_K \right) \cdot \frac{D_n}{D}$$

$$\Pi_K = \frac{1}{\lambda} \cdot (1 - e^{-\lambda \cdot T_i}) \cdot e^{-\lambda T_D} \cdot (1 - e^{-\lambda T_C})$$

$$\lambda = \frac{0,693}{T_{1/2}}; \Delta S = \sum_{i=1}^n N_i - \Phi;$$

$$\lambda = \frac{\ln}{T_{1/2}} - \text{стала розпаду};$$

$T_{1/2}$ – період напіврозпаду досліджуваного гамма – активного нукліду; T_i – тривалість опромінення; T_D – тривалість охолодження; T_C – тривалість виміру; $\sigma(E)$ – переріз відповідної ядерної реакції; ΔS – площа фотопіка; Φ – площа під фотопіком. c – концентрація елемента в зразкові активаційного детектора, Θ – ізотопний вміст; K – маса зразка активаційного детектора; $\Omega/4\pi$ – відносний тілесний кут; ε – абсолютна фотоефективність; β – поправка на самопоглинання гамма-квантів [7].

Видно, що активаційний інтеграл є носієм інформації про спектральний склад потоків нейтронів.

Вираз для Π_d залежить від дози D опромінення. Для мікротрона (та інших прискорювачів електронів) $D = k \cdot I \cdot T_i$, де k – коефіцієнт пропорційності; I – струм прискорених електронів. Оскільки доза D в різних експериментальних циклах, як правило різна, здійснено нормування експериментальних даних на дозу $D_n = 1$ мкА).

Визначались наступні активаційні інтеграли:

Π_{1d} – активаційний інтеграл із значенням σ ($n\gamma$) для реакції Al 27 ($n\gamma$) Al 28 (реакція на теплових та резонансних нейтронах; переріз реакції – 0,16 барн; резонансний інтеграл – 0,18 барн; енергія основного резонансу - 5800 еВ);

Π_{2d} – активаційний інтеграл із значенням σ ($n\gamma$) для реакції Mn 55 ($n\gamma$) Mn 56 (реакція на теплових та резонансних нейтронах; переріз реакції – 14 барн; резонансний інтеграл – 14 барн; енергія основного

резонансу – 337 еВ- ($n\gamma$)-компонента потоку нейтронів;

Π_{3d} – активаційний інтеграл із значенням σ ($n\gamma$) для реакції Al 27 ($n\gamma$) Al 28 (реакція на швидких нейтронах; поріг реакції – 1,83 МеВ; переріз реакції – 74 мбарн (для нейтронів з енергією 14 МеВ);

Π_{4d} – активаційний інтеграл із значенням σ ($n\gamma$) для реакції Si 28 ($n\gamma$) Al 28 (реакція на швидких нейтронах; поріг реакції – 3,86 МеВ; переріз реакції – 260 мбарн (для нейтронів з енергією 14 МеВ)[8,9].

Вибір активаційних детекторів (АД- (Si, Al, Mn) для визначення активаційних інтегралів зобумовлений зручними сталими розпаду, а також їх відносною доступністю. Слід завважити, що вказані хімічні елементи є типовими представниками елементного складу речовини, як з точки зору розповсюдженості в природі, так із точки зору типовості їх ядерно-фізичних констант.). АД розташувалися в плоскій касеті, що оберталась на відстані 10 см від осі пучка гальмівних квантів, під кутом 90° до осі пучка. Цим задавалась контрольна площина вимірювання. Окремо вимірювався фон (нейтронний фон “прискорювач + гальмівна мішень”). Більш детально методика визначення активаційних інтегралів описана в [5,6].

Аналіз отриманих даних.

Висновки. В [10] приведено в графічному виді енергетичні залежності значень активаційних інтегралів Π_1 , Π_3 , Π_4 . Зараз ми розглядаємо іншу систематизацію – зарядові залежності нормованих на дозу активаційних інтегралів Π_{1d} , Π_{2d} , Π_{3d} , Π_{4d} . Дані для конверторів форми $3 \times 1 \times 1$ приведено на рис.1- рис.18. Розмірність всіх активаційних інтегралів Π – нейтрон *барн/($\text{см}^2 \cdot \text{с}$). Очевидно, що така систематизація дає нову інформацію, зокрема: вказує на немонотонний хід зарядових залежностей; наявність певної структури в області $Z = 40-50$; суттєву відмінність кількісних значень Π_{2d} від значень інших інтегралів.

Отримані дані використовуються в задачах активаційного аналізу на мікротроні М-30.

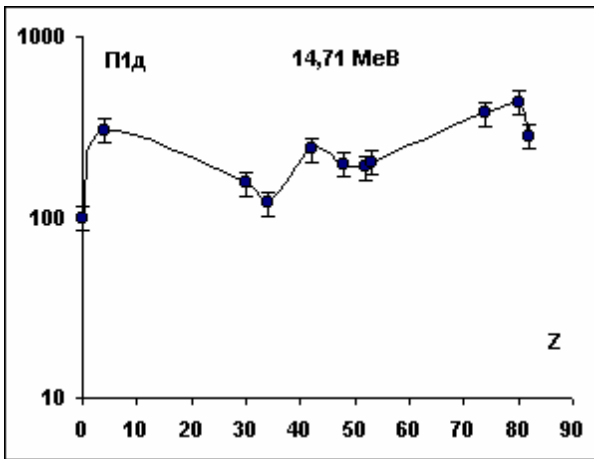

Рис.1. Залежність активаційного інтеграла П1д (($n\gamma$)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-АІ.

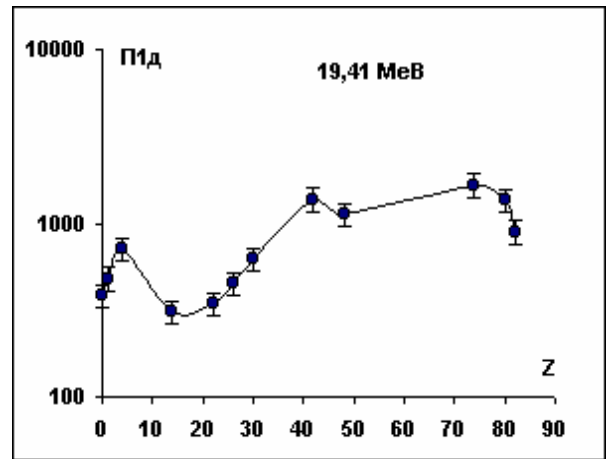

Рис.4. Залежність активаційного інтеграла П1д (($n\gamma$)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-АІ.

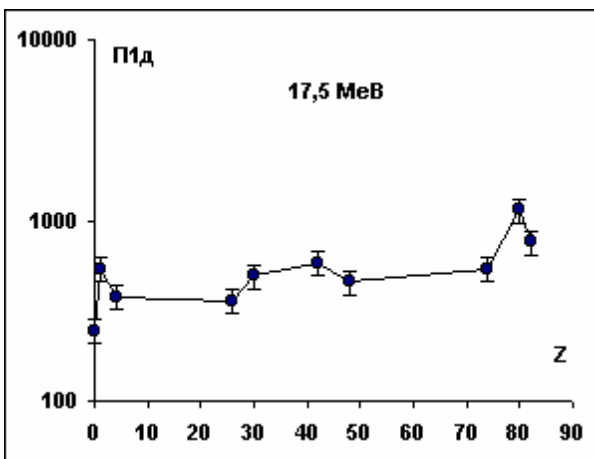

Рис.2. Залежність активаційного інтеграла П1д (($n\gamma$)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-АІ.

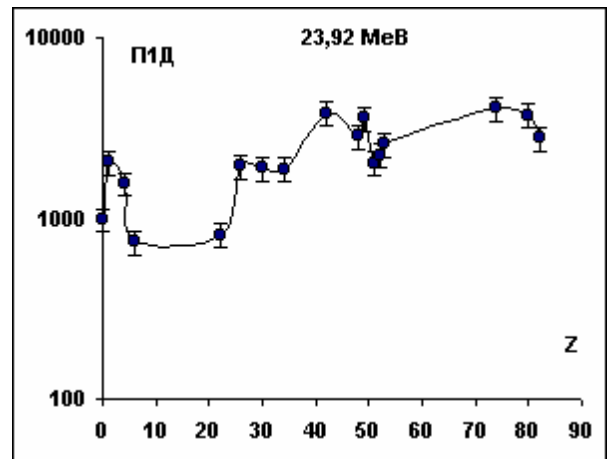

Рис.5. Залежність активаційного інтеграла П1д (($n\gamma$)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-АІ.

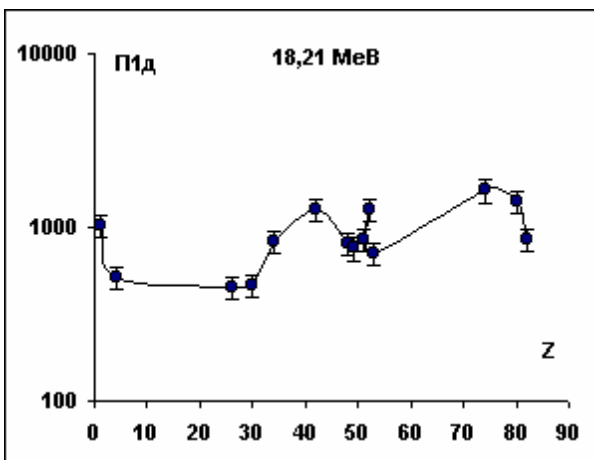

Рис.3. Залежність активаційного інтеграла П1д (($n\gamma$)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-АІ.

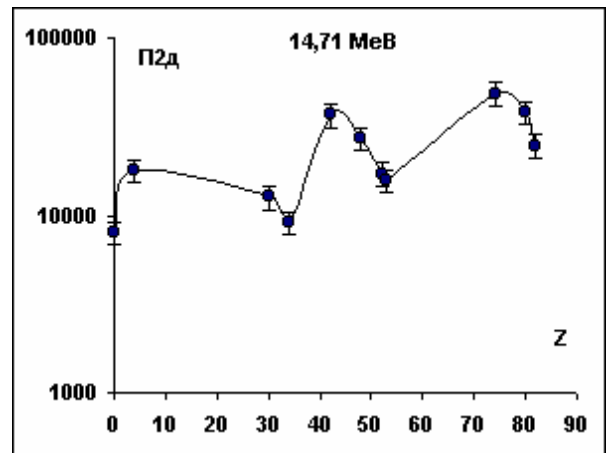

Рис.6. Залежність активаційного інтеграла П1д (($n\gamma$)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Мп.

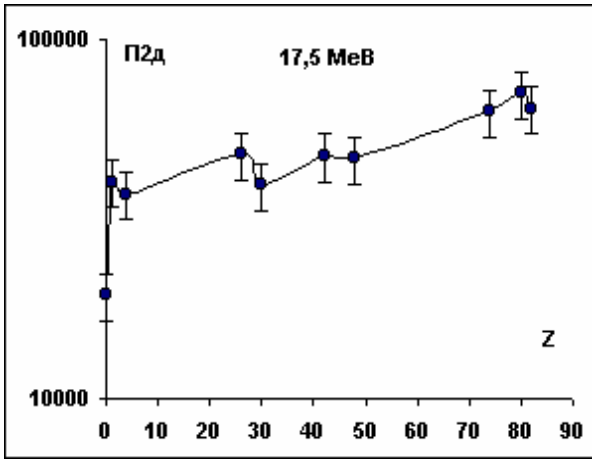

Рис.7. Залежність активаційного інтеграла П2д (($\nu\gamma$)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Мп.

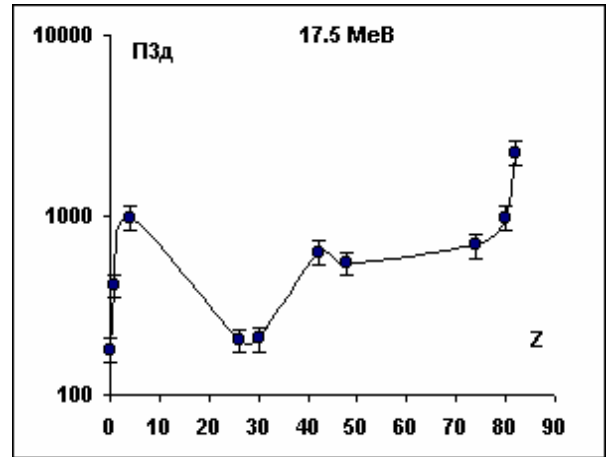

Рис.10. Залежність активаційного інтеграла П3д ((νp)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-АІ.

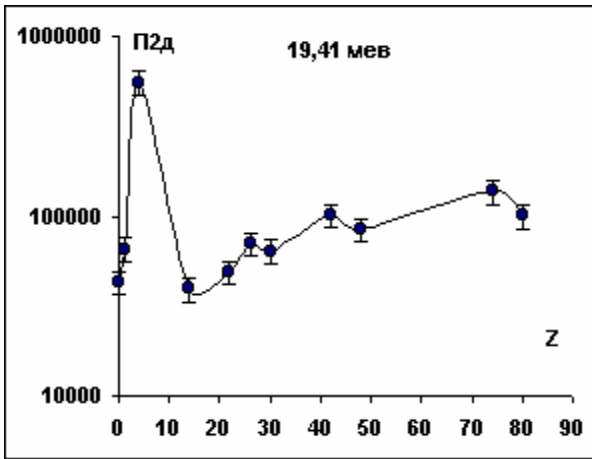

Рис.8. Залежність активаційного інтеграла П2д (($\nu\gamma$)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Мп.

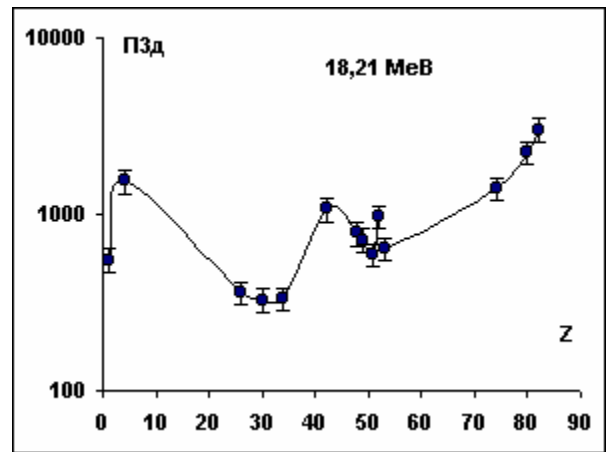

Рис.11. Залежність активаційного інтеграла П3д ((νp)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-АІ.

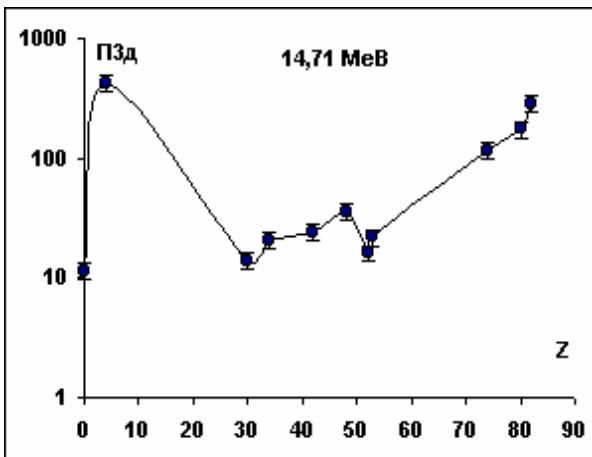

Рис.9. Залежність активаційного інтеграла АД-АІ. П3д ((νp)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Мп.

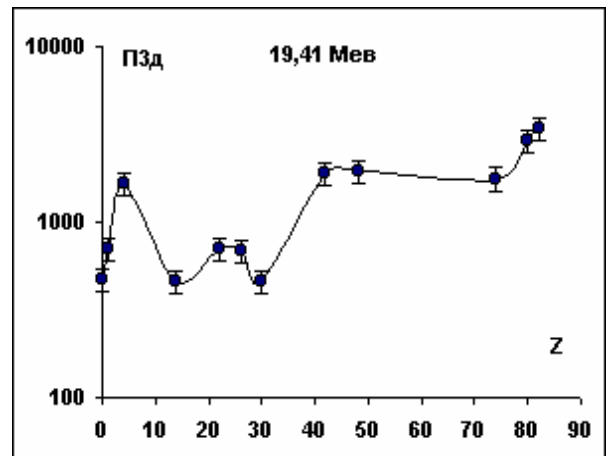

Рис.12. Залежність активаційного інтеграла П3д ((νp)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-АІ.

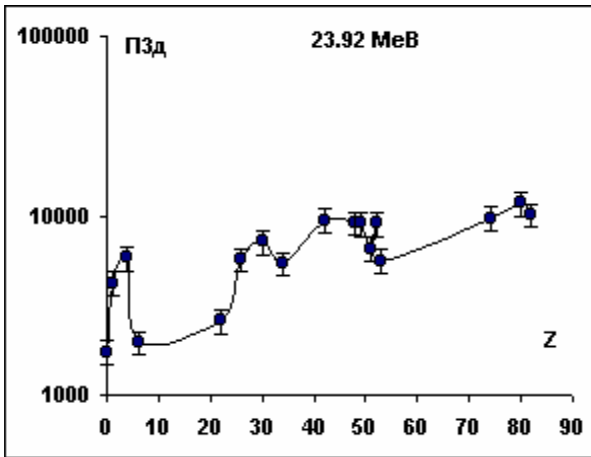

Рис.13. Залежність активаційного інтеграла ПЗд ((np)-компонента) від заряду Z конвертора АД-Al.

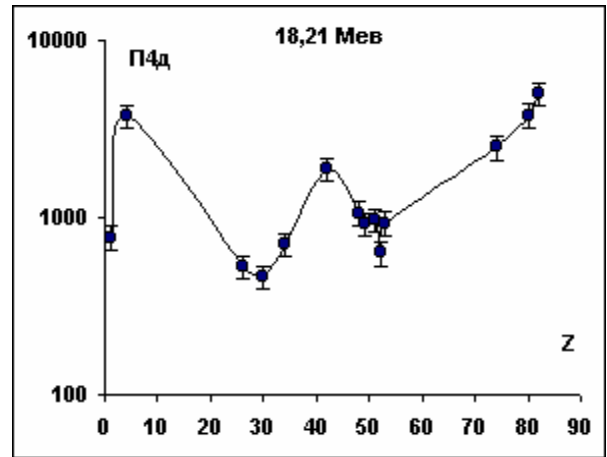

Рис.16. Залежність активаційного інтеграла П4д ((np)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Si.

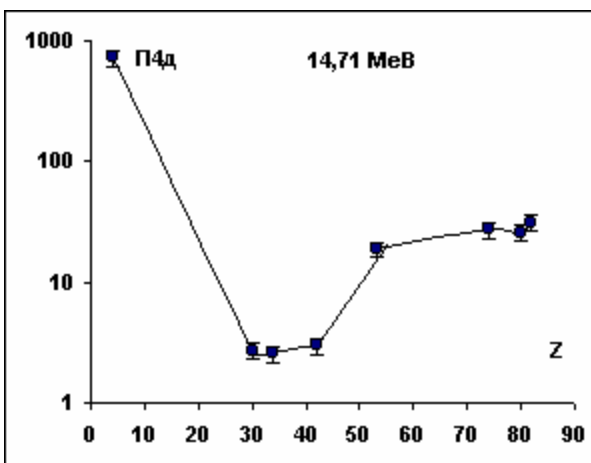

Рис.14. Залежність активаційного інтеграла П4д ((np)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Si.

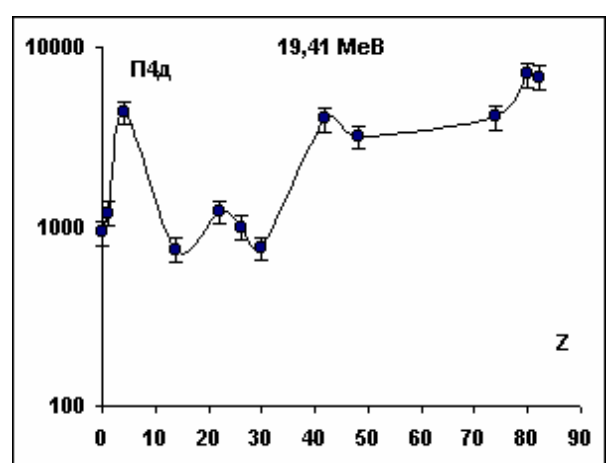

Рис.17. Залежність активаційного інтеграла П4д ((np)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Si.

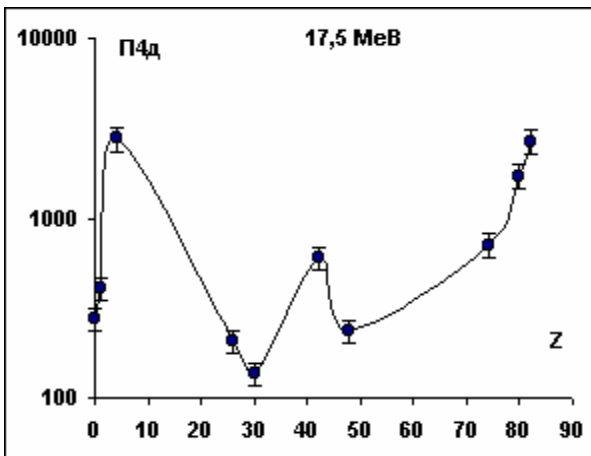

Рис.15. Залежність активаційного інтеграла П4д ((np)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Si.

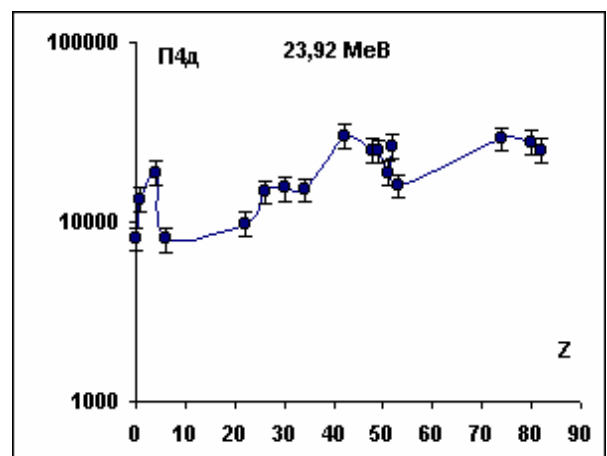

Рис.18. Залежність активаційного інтеграла П4д ((np)-компонента) від заряду Z конвертора. АД-Si.

Література

1. Ковалёв В.П. Вторичные излучения ускорителей электронов. - М: Атомиздат, 1979.
2. Ганжа А.П. Конверторы нейтронов электронных ускорителей. // Деп. ВИНТИ – 3 – 62 – 84, 1984.

3. Дробинин А.В и др. Фотонейтроны из толстых конверторов D_2O , Be и Pb при $E_{max}=15$ MeV // Атомная энергия. – т. 53. – С. 398-399.
4. Власов Н.А. Нейтроны. – М: Наука, 1971. – 552 с.
5. Применение микротрона М-30 для изучения некоторых фотоядерных реакций области ЕI-гигантского резонанса. Отчёт УжО ИЯИ АН УССР, № гос. регистр. 81044505, Ужгород, 1985, раздел б.
6. Исследование процессов фотовозбуждения и распада ЕI-гигантского резонанса атомных ядер. Отчёт №01.86005.9807 УжО ИЯИ АН УССР, Ужгород, 1989, С. 134-198.
7. Гусев Н.Г., Дмитриев П.П. Квантовые излучения радио-активных нуклидов. – М.: Атомиздат, 1977. – 400 с.
8. Бычков В.М. и др. Сечения пороговых реакций, вызываемых нейтронами. Справочник. - М: Энергоиздат, 1982. - 216 с.
9. Беланова Т.С. и др. Радиационный захват нейтронов. Справочник. – М: Энергоатомиздат, 1982. – 248 с.
10. Стець М.В., Сікора Д.І. Енергетичні залежності активаційних інтегралів ($n\gamma$)-та (np) – компонент потоку нейтронів із конверторів “квант-фотонейтрон“ в інтервалі енергій електронів 14-24 MeV микротрону М-30 // Науковий вісник Ужгородського Університету. Сер. Фізика. – 2005. – Вип.18. – С. 47-56.

NEUTRON FLUENCE ($n\gamma$)- AND (np) –COMPONENTS CHARGE DEPENDENCES OF THE ACTIVATION INTEGRALS FOR THE “GAMMA-QUANT-PHOTONEUTRON” CONVERTORS

M.V.Stets, D.I. Sikora, M.V. Hoshovskij, G.F.Pitchenko, J.J.Hajnish

Institute of Electron Physics, Ukrainian National Academy of Sciences
21 Universitetska str., Uzhhorod, 88016, Ukraine

The experimental data of the charge dependence of the activation integrals ($n\gamma$) and (np) –components of the neutron fluence–components for the modul type “gamma-quant-photon neutron” convertors (convertors materials - D_2O , Be, Ti, Fe, Zn, Se, Mo, Cd, In, Sb, Te, I, W, Hg, Pb) and the microtron M-30 background are given. The experiment is realized in the interval 14- 24 MeV of the accelerated electrons. The irradiation and gamma – spectrometry of the Al-, Si-, and Mn - activation detectors for the activation integrals ($n\gamma$) and (np) – of the neutron fluence–components determination is realized.